

ТЕМА: Права та обов'язки подружжя.

(2 години)

Мета лекційного заняття: ознайомити студентів з особистими немайновими правами та обов'язками подружжя; розкрити зміст таких особистих немайнових прав подружжя, як право на материнство; право на батьківство; право на повагу до своєї індивідуальності; право на фізичний та духовний розвиток; право на зміну прізвища; на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; на свободу та особисту недоторканність; ознайомити студентів з майновими правами і обов'язками подружжя; охарактеризувати майно, що може належати на праві особистої приватної власності кожному із подружжя та майно, що є спільною власністю подружжя; розкрити особливості зобов'язань по утриманню; охарактеризувати форми надання утримання; охарактеризувати шлюбний договір.

План лекційного заняття:

1. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя
2. Майнові права і обов'язки подружжя.
3. Шлюбний договір.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література:

Конституція України : Конституція від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.

Конвенція про права дитини : Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989 р. (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 р.). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.

Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. (дата набуття чинності для України – 23.03.1976 р.). *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 11.

Житловий кодекс : Кодекс від 30.06.1983 р. № 5464-Х. *Вісник Податкової служби України*. 2009. № 11.

Сімейний кодекс України : Кодекс від 10.01.2002 р. № 2947-III (із змінами). *Відомості Верховної Ради*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами). *Відомості Верховної Ради*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV (із змінами). *Урядовий кур'єр*. 2004. Липень. № 130.

Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-12 (із змінами).

Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.

Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст.35.

Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. № 1382 (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.

Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власне імені, по батькові) фізичної особи : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 р. № 915. *Офіційний вісник України*. 2007. № 52. Ст. 95.

Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 146 (із змінами). *Право України*. 1994. № 7-8.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 (із змінами). *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Стор. 66.

Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання : Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 р. № 96/5 (із змінами). *Офіційний вісник України*. 2011. № 4. Т. 2. Ст. 939.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 18-рп/2004 від 01.12.2004 р. *Голос України* від 20.01.2005 р. № 10.

Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7.

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про призначення, зміни, стягнення аліментів. Офіційний сайт Верховного суду. Київ. 2019. 20 с. URL: <https://supreme.court.gov.ua/>

Антошкіна В.К. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної власності. *Право України*. 2005. № 8.

Антошкіна В.К. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям). *Право України*. 2004. № 11. С. 19-24.

Антошкіна В.К. Договірне регулювання майнових відносин подружжя. *Право України*. 2005. № 3.

Ариванюк Т.О. До питання про укладення угод за участю подружжя. *Право України*. 2001. № 9.

Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2002.

Афанасьева И.В. Правовое регулирование суррогатного материнства. *Медицинское право*. 2007. № 2.

Ватрас В. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали ІХ регіональної наук.-практ. конф. (13-14 лютого 2003 р.). Львів : Юрид. ф-т ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.

Ватрас В.А. Можливість субсидіарного застосування (сімейні відносини і Цивільний кодекс України). *Юридичний вісник України*. 2004. № 47. С. 6.

Ватрас В.А. Про питання про права на сімейну таємницю. *Вісник Хмельницького ін.-ту регінал. управління та права*. 2002. № 2. С. 93-96.

Гриняк А. Спірні питання спільної власності подружжя за новим цивільним та сімейним законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 6. С. 65-68.

Гриняк А. Шлюбний договір як підстава виникнення спільної власності подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 2. С. 47-49.

Гурська Т. Охорона здоров'я і репродуктивні права жінок (цивільно-правовий аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 2.

Гурська Т. Право жінок на охорону репродуктивного здоров'я. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2.

Гусак П. Моральні та правові аспекти допоміжних репродуктивних технологій. *Вісник Інституту родини і подружнього життя Львівської Богословської Академії*. 2001. № 2.

Дзера О. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому Сімейному кодексі України. *Юридична Україна*. 2003. № 1.

Д'якович М.М. Правовий режим майна подружжя. *Довідник нотаріуса*. 2008. № 2. 92 с.

Д'ячкова Н.А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2006. 21 с.

Єрух А. Окремі питання щодо укладення правочинів із спільним майном подружжя. *Нотаріат для Вас*. 2004. № 5.

Жилинкова И. Личные неимущественные права и обязанности супругов: парадоксы нового СК: Непредвзятый профессиональный анализ некоторых норм Семейного кодекса Украины. *Юридическая практика*. 2004. № 24.

Жилинкова И. Условия брачного договора, определяющие правовой режим имущества супругов. *МЕН*. 2006. № 1 (25).

Жилінкова І. Проблема визначення часток у праві спільної часткової власності. *Право України*. 2005. № 5.

Жилінкова І. Укладення шлюбного договору. *Нотаріат для Вас*. 2005. № 3.

Жилінкова І.В. Імперативне і диспозитивне регулювання майнових відносин в сім'ї. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 1 (20).

Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право

і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харків, 2000. 39 с.

Иваева Э. Регулирование института суррогатного материнства в зарубежных странах. *Право и жизнь*. 2003. № 12 (64).

Калітенко О.М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право. Харків, 2001. 20 с.

Козлов С. Шлюбний договір: прагматизм чи необхідність. *Юридична газета*. 2005. № 6.

Коли домовляються двоє... (шлюбний контракт). *Нотаріат для Вас*. 2000. № 4.

Кондратова В. Деякі практичні аспекти, пов'язані з укладенням шлюбного договору. *Юридичний журнал*. 2004. № 7.

Левківський Б.К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2004. 20 с.

Лепех С.М. Виникнення грошових зобов'язань за сімейно-правовими договорами. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали XII регіональної наук.-практ. конф. (9-10 лютого 2006 р.) Львів : Юрид. ф-т ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.

Лепех С.М. Переваги та недоліки договірної регулювання майнових відносин за Сімейним кодексом України 2002 року / Молодь у юридичній науці: зб. тез доповідей Міжн. наук. конф. [«Треті осінні юридичні читання»] / С.М. Лепех. Хмельницький : Вид-во ХVVII, 2004.

Лепех С.М. Проблеми реалізації прав на укладення та розірвання шлюбного договору / С.М. Лепех // Вісник Львівського національного університету. 2008. № 47.

Лічман Л.Г. Щодо визначення правового статусу колишнього члена сім'ї власника жилого приміщення / Л.Г. Лічман // Південноукраїнський правничий часопис. 85-річчю Одеського юридичного інституту ХНУВС присвячується : Науковий журнал : Одеський юридичний інститут ХНУВС. 2007. № 1.

Луць В. Гриняк А. Окремі аспекти регулювання відносин спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна*. 2008. № 8.

Майданик Р. Договір про сурогатне материнство за українським правом: питання теорії та практики. *Право України*. 2012. № 9.

Маломуж О. Аліментні зобов'язання. *Юридичний вісник України*. 2004. № 18-19.

Миронова Г. Моральні засади Сімейного кодексу України. *Право України*. 2004. № 4.

Михальчук О. Правове регулювання сурогатного материнства в Україні. *Юридичний журнал*. 2007. № 11.

Мічурін Є. Особливості реалізації прав та обов'язків подружжя з надання

утримання. *Юридичний журнал*. 2004. № 7. С. 94-95.

Некрасова О. Договірне регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2013. № 10.

Некрасова О. Способи захисту прав і інтересів в цивільному та сімейному праві. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 8-9 лютого 2007 р.) / Львівський національний університет ім. І. Франка : ЛНУ ім. Я.Франка. 2007. С. 316-318.

Пасечник Н. Хто є утриманцем за сімейним законодавством. *Юридичний журнал*. 2004. № 7. С. 50-53.

Пестрикова А.А. Проблемы договора о суррогатном материнстве. *Гражданское право*. 2006. № 2.

Примак В. Підстави й умови виникнення аліментних зобов'язань за Новим Сімейним кодексом України. *Юридична Україна*. 2003. № 1. С. 66-74.

Родочинская О.И. Правовое регулирование статуса «суррогатной матери». *Право и образование*. 2007. № 7.

Сиротенко С.Є. Щодо компенсації моральної шкоди за Сімейним кодексом України. Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. Харків, 2003. Вип. 63.

Сібільов М.М. До питання про договірні засади регулювання сімейних відносин. *Проблеми законності* : респ. міжвід. наук. зб. Харків, 2003. Вип. 63.

Скловский К. Права учредителя хозяйственного общества и правовой режим супружеского имущества. *Хозяйство и право*. 2003. № 3.

Слепакова А.В. Фактические брачные отношения и право собственности. *Законность*. 2001. № 10.

Спасибо-Фатєєва І. Правові режими спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10.

Стефанчук Р.О. Репродуктивні права фізичної особи : поняття, система, особливості здійснення. *Вісник Львівського національного університету*. 2004. Вип. 39.

Тимчук Г. Аліментні зобов'язання за новим Сімейним кодексом. *Юридичний журнал*. 2004. № 7 (25).

Ульяненко О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2003. 22 с.

Федосєєнкова Н.Д. Брачный договор – гарантия семейного счастья. *Право и образование*. 2007. № 5. С. 127-132.

Функ Я.И. Брачный договор. Имущественные отношения супругов, их участие в хозяйственных обществах и товариществах. Минск, 2003. 160 с.

Фурса С.Я. Договірні відносини в Сімейному кодексі і їх вплив на нотаріальний процес. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 11.

Явор О.А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 : цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харків, 1996. 14 с.

1. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Шлюб є підставою виникнення подружніх відносин особистого та майнового характеру, змістом яких є відповідні права та обов'язки.

Особисті немайнові відносини з участю подружжя – врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, які перебувають у шлюбі. В основі особистих немайнових прав подружжя лежить **правовий статус кожного з подружжя** (забезпечена законом можливість набуття та реалізації особистих і майнових прав подружжя з метою зміцнення сім'ї, виховання дітей і досягнення особистого щастя). СК України відносить до особистих немайнових прав подружжя:

1) право на материнство (ст. 49 СК України). **Материнство** – забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію (народжувати здорових дітей), належним чином утримувати їх та виховувати в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Материнство як правове явище розглядається в широкому та вузькому розумінні. **Материнство в широкому розумінні** – врегульовані законодавчими нормами суспільні відносини, спрямовані на захист інтересів матері і дитини, їх майнову і моральну підтримку. В цьому розумінні воно включає у себе не лише заходи державного впливу, а й деякі особисті права жінки як дружини. **Материнство у вузькому розумінні** – право на материнство як суб'єктивне сімейне право жінки, що може бути реалізоване тільки в сімейних правовідносинах. Зміст цього особистого немайнового права подружжя становлять правомочності дружини з приводу прийняття рішення про те, мати чи не мати дитину;

2) право на батьківство (ст. 50 СК України). **Батьківство** в праві визначається як факт походження дитини від певного чоловіка, юридично посвідчений записом в органах державної реєстрації актів цивільного стану про народження;

3) право на повагу до своєї індивідуальності (ст. 51 СК України). **Індивідуальність особи** – це неповторна своєрідність людини, яка є невід'ємною частиною її фізичного буття;

4) право на фізичний та духовний розвиток (ст. 52 СК України). **Фізичний розвиток** – це процес, спрямований на зміцнення здоров'я, гармонійне удосконалення форм і функцій організму людини. Такий розвиток може відбуватися завдяки заняттям фізичними вправами, гігієні праці та побуту тощо. **Духовний розвиток** – діяльність, спрямована на пізнання духовних багатств, накопичених людством. Можуть бути різні напрями такого пізнання – це і здобуття загальної та спеціальної освіти, удосконалення природних здібностей, поглиблення релігійного світогляду;

5) право на зміну прізвища (ст. 53 СК України);

6) на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї (ст. 54 СК України);

7) на свободу та особисту недоторканність (ст. 56 СК України). Згідно зі ст. 56 СК України змістом цього права є: право на вільний вибір місця свого

проживання; право на вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин; право припинити шлюбні відносини.

До особистих немайнових прав можуть бути віднесені також інші права, передбачені сімейним законодавством, зокрема, права, пов'язані з визначенням походження дитини (ст.ст. 123, 124 СК України), усиновленням (ст. 207 СК України).

До особистих немайнових обов'язків СК України відносить обов'язок турбуватися про сім'ю (ст. 55 СК України).

Отже, особисті немайнові права подружжя є тою основою, на якій тримається шлюб. Про важливість цих прав свідчить їх закріплення спочатку у Конституції, а потім ще в двох кодифікованих актах приватного права – Цивільному та Сімейному кодексах України.

2. Майнові права та обов'язки подружжя

Майнові відносини подружжя регламентовані нормами СК України та ЦК України, можливе договірне їх врегулювання. **Майновими** є права та обов'язки жінки та чоловіка щодо володіння, користування та розпорядження спільним майном, а також щодо взаємного утримання.

Повноваження власника щодо особистого майна одружена особа реалізує самостійно, без згоди другого з подружжя, однак закон задекларував принцип врахування при цьому інтересів сім'ї.

СК України (ст. 57) містить вичерпний перелік майна, що може належати на праві особистої приватної власності кожному із подружжя:

- 1) майно, набуте до шлюбу;
- 2) майно, набуте за договором дарування;
- 3) майно, успадковане кожним із подружжя;
- 4) майно, набуте за особисті кошти;
- 5) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»;
- 6) земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України;
- 7) речі індивідуального користування (в т.ч. коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя);
- 8) премії та нагороди, одержані за особисті заслуги;
- 9) страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них.

Основоположним принципом майнових відносин подружжя є **принцип**

спільності набутого в шлюбі майна (ст. 60 СК України). Аналогічний правовий режим встановлений і для майна, набутого жінкою та чоловіком під час проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74 СК України).

Особисте майно може бути визнане спільним, якщо за час шлюбу істотно збільшилась його вартість внаслідок трудових чи грошових затрат другого із подружжя або ж спільних. Якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (плоди, дивіденди), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (ст. 62 СК України). Майно подружжя може бути визнане особистою приватною власністю одного з них за умови, що воно було набуто ним, нею за час роздільного проживання та фактичного припинення шлюбних відносин (ч. 6 ст. 57 СК України).

Об'єктами спільної власності жінка та чоловік розпоряджаються за взаємною згодою. При укладенні правочину одним із них діє спростовна презумпція щодо згоди другого на розпорядження спільним майном. При вчиненні правочинів щодо цінних речей та правочинів, щодо яких закон вимагає письмову форму з нотаріальним посвідченням, згода другого із подружжя має бути у письмовій формі. Недотримання такої вимоги є підставою для визнання правочину недійсним. Жінка та чоловік мають право укладати правочини між собою із дотриманням визначених ЦК України умов їх дійсності.

Відповідно до ст. 70 СК України, у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилився від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Майнові права та обов'язки подружжя щодо взаємного утримання. Правило утримання одними членами сім'ї інших впливає із самої суті сімейних відносин, які будуються не лише на почуттях взаємної любові та поваги, а й на взаємній матеріальній підтримці.

Зобов'язання по утриманню – зобов'язання, в якому особа за визначених законом чи шлюбним договором підстав зобов'язана надавати утримання членові своєї сім'ї чи родичу, а останній має право вимагати виконання такого обов'язку.

Особливості зобов'язань по утриманню:

- 1) підстави їх виникнення визначені законом чи договором;
- 2) їх сторонами можуть бути лише фізичні особи, які знаходяться між

собою у відносинах кровного споріднення, усиновлення, є або були подружжям, проживали або проживають однією сім'єю;

3) мають особистий характер. Переміна осіб в цьому зобов'язанні є неможливою, відповідні права та обов'язки не успадковуються;

4) мають триваючий характер. Особа, яка має право на утримання, може вимагати їх виплати незалежно від часу виникнення у неї цього права;

5) безвідплатність. Особа, яка отримала допомогу у вигляді аліментів, не зобов'язана вчиняти відплатних дій;

6) аліменти мають цільове призначення, а саме систематичне утримання уповноваженої особи.

Залежно від суб'єктного складу, виділяють:

1) зобов'язання по утриманню між подружжям;

2) зобов'язання по утриманню між батьками та дітьми (синами, дочками);

3) зобов'язання по утриманню між іншими членами сім'ї та родичами.

Підстави виникнення загального зобов'язання по утриманню між подружжям (ст. 75 СК України):

1) непрацездатність;

2) потребування матеріальної допомоги одного з них;

3) спроможність іншого надавати таку допомогу.

Непрацездатними закон визнає осіб, які досягли пенсійного віку або є інвалідами I, II чи III групи.

Особа, яка потребує матеріальної допомоги – особа, усі доходи якої в сукупності не складають прожиткового мінімуму, встановленого законом щороку. Якщо на момент виникнення спору про утримання особи перебувають у шлюбі, то час виникнення непрацездатності значення не має. Якщо ж на той час шлюб між ними розірвано, то до загальної підстави виникнення права на аліменти закон додає вимогу щодо встановлення непрацездатності ще **до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня його розірвання**. Зазначений строк не поширюється, якщо буде встановлено, що інвалідність чоловіка (жінки) є результатом протиправної поведінки під час шлюбу колишнього другого із подружжя. Якщо шлюб тривав **не менше десяти років**, один із колишнього подружжя з досягненням пенсійного віку (якщо він потребує матеріальної допомоги) може вимагати аліменти від іншого з них, спроможного надавати таке утримання, якщо після розірвання шлюбу йому залишилось не більше п'яти років до пенсії.

Припинення права на утримання:

1) поновлення працездатності аліментуповноваженої особи;

2) укладення нею повторного шлюбу;

3) неспроможність платника надалі надавати матеріальну допомогу;

4) відсутність потреби у її наданні одержувачу.

Окремо СК України врегульовує засади існування **спеціального обов'язку по утриманню**.

Підстави виникнення спеціального обов'язку з утримання:

1) вагітність дружини;

2) проживання дружини (чоловіка) із дитиною.

Право на утримання в цьому випадку **триває до досягнення дитиною трьох років**, якщо дитина має вади фізичного чи психічного розвитку – **шести років**, якщо дитина-інвалід – **протягом усього строку інвалідності**. Це право не залежить від працездатності управомоченої особи, але існує за умови спроможності зобов'язаної особи надавати таку матеріальну допомогу.

Зобов'язання по утриманню між колишнім подружжям. Той з колишнього подружжя, який є працездатним, але за час шлюбу виховував дитину, вів домашнє господарство, піклувався про членів сім'ї, хворів чи за інших істотних обставин не одержав освіти, не працював, має право вимагати утримання протягом трьох років з дня розірвання шлюбу, якщо інший з колишнього подружжя спроможний його надавати.

Форми надання утримання:

- 1) грошова;
- 2) натуральна.

У примусовому порядку аліменти сплачуються, як правило, грошима і присуджуються рішенням суду від дня подання позовної заяви, або ж за минулий час, але не більше року, якщо платник ухилявся від добровільного виконання обов'язку, незважаючи на усі спонукання одержувача. Розмір аліментів визначається судом у частці від заробітку (доходу) другого з подружжя або у твердій грошовій сумі, враховується також можливість утримання від дочки, сина, батьків.

Примусове стягнення може ґрунтуватись не лише на рішенні суду, а й на виконавчому написі нотаріуса, який вчиняється у випадку невиконання аліментного обов'язку стороною договору, укладеного у письмовій формі та нотаріально посвідченого. Такий договір між подружжям про утримання має містити підстави, розмір, строки сплати коштів.

Подружжя, а також особи, шлюб між якими було розірвано, мають право укласти договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати. Якщо такий правочин містить умову про передачу у власність нерухомого майна, то закон вимагає його нотаріального посвідчення. Право власності на нерухоме майно, що передається за таким договором, виникає з моменту державної реєстрації цього права відповідно до закону.

На жінку та чоловіка, що проживають разом, але без реєстрації шлюбу, поширюються загальні правила зобов'язань по утриманню за умови, що ці особи проживають однією сім'єю тривалий час.

Отже, з приводу майнових прав подружжя виникає найбільша кількість судових спорів. Подружжя часто не може поділити спільно нажите майно, чимало спорів виникає з приводу надання утримання. Саме тому необхідними є ґрунтовні знання цієї частини сімейного права.

3. Шлюбний договір

Шлюбний договір – це договір між подружжям, спрямований на встановлення, зміну чи припинення майнових прав та обов'язків між ними.

Регулюється Главою 10 СК України.

Ознаки:

- 1) право на укладення мають наречені або подружжя;
- 2) для неповнолітньої особи на його укладення необхідна згода батьків;
- 3) договір не повинен зменшувати обсягу прав людини;
- 4) договір не повинен ставити одну із сторін у надзвичайно невігідне матеріальне становище;
- 5) повинен включати тільки майнові права й обов'язки подружжя одне до одного і щодо їхніх дітей.

Призначення шлюбних договорів: встановлення правового режиму набутого в шлюбі майна, відмінного від того, що встановлений законом. Таке майно можна вважати спільною частковою власністю подружжя або особистою власністю кожного з них. Може передбачатися порядок використання належного їм майна, користування житловим приміщенням однієї із сторін. Подружжя також має можливість обумовити на майбутнє відмінні від встановлених законом умови, порядок і строки сплати аліментів один одному.

Форма: письмова з нотаріальним посвідченням як під час шлюбу, так і до його реєстрації. У першому випадку він набере чинності з моменту нотаріального посвідчення, у другому – з моменту реєстрації шлюбу. Порядок посвідчення шлюбного договору регулює п. 2 Глави 5 "Інші правочини" Розділу II "Порядок вчинення окремих видів нотаріальних дій". Відповідно до цього Порядку **особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя** мають право **за власним бажанням** укласти договір щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний договір), яким регулюються **майнові відносини між подружжям**, у тому числі визначаються їхні **майнові права та обов'язки як батьків**. Шлюбний договір укладається **в письмовій формі в трьох оригінальних примірниках і нотаріально посвідчується**. У разі **недодержання** сторонами **вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору** такий договір є **нікчемним**. Шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу, **набирає чинності в день реєстрації шлюбу**, а шлюбний договір, укладений подружжям, – **у день його нотаріального посвідчення**, про що має бути зазначено в тексті договору. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків, а також може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу. Шлюбний договір може включати положення про порядок зміни його умов. **Одностороння зміна умов шлюбного договору та одностороння відмова від шлюбного договору не допускаються**. Зміни до шлюбного договору можуть бути внесені подружжям шляхом укладання відповідного договору, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Шлюбний вік жінок та чоловіків встановлено ст. 22 СК України. У разі зниження шлюбного віку до реєстрації шлюбу **шлюбний договір укладається неповнолітніми за письмовою заявою їх батьків або піклувальника**, справжність підпису яких засвідчується нотаріусом. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також можуть

бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Сторони у шлюбному договорі можуть визначати правовий режим майна, яке дружина, чоловік передають для використання на спільні потреби сім'ї; правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу; порядок користування житлом. Сторони можуть домовитись у шлюбному договорі про зміну правового режиму майна, набутого в шлюбі, та визначити його як особисте майно одного із подружжя або на особисте майно одного із подружжя поширити режим спільного майна подружжя. Шлюбним договором може регулюватися порядок користування одним із подружжя житловим приміщенням, яке належить іншому з подружжя, а також проживання у житловому приміщенні, яке є їхньою спільною власністю, їхніх родичів.

Отже, шлюбний договір набуває останнім часом поширення у застосуванні. Тому для надання якісної юридичної консультації з приводу його укладення, зміни або припинення, для ефективного захисту прав його сторін, необхідним є засвоєння положень норм сімейного та цивільного права, якими цей договір регулюється.